

Pál Judit

Várostörténeti kutatások Erdélyben a második világháború után*

Románia második világháború utáni történetírásában nem szerepelt kiemelt helyen a várostörténet. Jelentek meg ugyan szép számmal tanulmányok, kisebb közlemények, sőt monográfiák, tanulmánykötetek is városokról, de ezek többsége nem ütötte meg a század eleji pozitivista vagy a két világháború közötti munkák mércéjét. A '70-es- '80-as években aztán egyre nyomasztóbbá vált az ideológia eluralkodása; a várostörténet egyre inkább munkásmozgalom- és párttörténetté vált. Ha belelapozunk *Románia történeti bibliográfiájába*¹ szembetűnően sok az ilyenszerű cím: „Az aradi vagongyár munkásainak harca politikai és szakszervezeti jogokért, valamint a kapitalista kizsákmányolás enyhítéséért”, és a sort még hosszan lehetne folytatni. Az egyes városokkal kapcsolatos történeti irodalom egy másik vonulatát képezték a Turisztikai Könyvkiadónál² megjelent monográfiák, amelyek azonban erőteljesen magukon viselték a népszerűsítés bélyegét, és általában nagyon kevésé tettek eleget a forráskritika követelményeinek. Az évfordulós megemlékezések vagy a megyei múzeumok évkönyvei szintén publikációs lehetőséget biztosítottak az ilyen jellegű írások számára.

Természetesen a várostörténeti témájú tanulmányok között is akadtak értékesek, és még több olyan, amelyik egyik vagy másik város történetéhez szolgáltat értékes adatokat. A továbbiakban az erdélyi városok történetével kapcsolatos kutatásokról ejtünk szót. E városokat a kezdetektől fogva több etnikum lakta, ez tükröződött jó ideig a történetírásban is: szászok, románok, magyarok egyaránt közöltek a témáról. Az erdélyi szászokat – érthető módon –

* Ez az írás egy 1999-ben Pécsen rendezett várostörténeti konferencián tartott előadás átdolgozott változata.

elsősorban saját múltjuk, a szász városok története foglalkoztatta, a második világháború után született írások közül említést érdemel Maja Philippi Brassó társadalomtörténetét feldolgozó könyve,³ valamint más Brassó történetével foglalkozó tanulmányai, Paul Niedermaier a középkori erdélyi városokat urbanisztikai szempontból tárgyaló könyve,⁴ és hogy az erdélyi szász történetírásnál maradjunk, Maja Philippi, Gustav Gündisch és Konrad Gündisch az erdélyi szász patríciusrétegre vonatkozó kutatásai, Hermann Fabini a nagyszebeni gótikát bemutató könyve,⁵ valamint Gernot Nussbächer több szász városra – köztük Segesvárra és Brassóra – vonatkozó adatközlései.⁶ A középkori erdélyi városokról ugyan Carl Göllnernek, a nagyszebeni Társadalomtudományi Kutatóintézet igazgatójának is megjelent egy könyve, ez azonban nem eredeti kutatásokra épül, inkább tudománynépszerűsítő jellegű.⁷ Mivel a szász emigráció a második világháborút követően egyre jelentősebb tényezővé vált, meg kell említeni a Németországban kiadott különböző monográfiákat is, amelyek gyakran az egy-egy helységről elszármazottak pénzén jelentek meg, és eltérő tudományos színvonalon dolgozták fel az illető települések történetét, ezen belül is különös előszeretettel az oktatás- és egyháztörténetet.⁸

Az erdélyi magyar történetírás nem fordított túl nagy figyelmet a várostörténet kérdéseire. Jó ideig a falu, a parasztság története volt előtérben, a várostörténet eléggé elhanyagolt terület maradt. Az erdélyi polgárosodás és az urbanizáció kérdéskörével az említett időszakban behatóbban Egyed Ákos foglalkozott. *Falu, város, civilizáció* című tanulmánykötetében külön fejezetben tárgyalta az iparosodás és a városfejlődés kérdéseit a dualizmus korában, valamint ezzel összefüggésben a vasúthálózat kiépülését, a hitelrendszert és ennek etnikai vonásait.⁹ Az ezt megelőző korszak erdélyi városfejlődéséről egyetlen átfogó tanulmány készült (román nyelven), amelyben a szerzők, Csetri Elek és Imreh István, felvázoltak néhány fontos kérdést, de később nem folytattak ezirányú kutatásokat.¹⁰ Ezen kívül született néhány tanulmány egy-egy város történetének bizonyos kérdéseiről. Ezek közül csak néhányat

ragadunk ki: Jakó Zsigmond Dés legrégebb kiváltságleveleinek kritikáját végezte el,¹¹ valamint az otthon művészetét mutatta be a XVI–XVII. századi Kolozsváron a városi levéltár oklevelei és jegyzőkönyvei alapján,¹² Kiss András több tanulmányának tárgyát merítette szintén a fejedelemségkori Kolozsvár életéből és a város levéltárának fejlődését mutatta be, Szabó T. Attila szintén e településnek szentelte 1946-ban megjelent könyvét,¹³ B. Nagy Margit és Kovács András Erdély városainak jelentősebb műemlékeit vizsgálták művészettörténeti szempontból,¹⁴ Magyar András a székelyudvarhelyi nemesek és polgárok évszázados küzdelméhez tárt fel új adatokat,¹⁵ Kovách Géza a zilahi céhek történetét dolgozta fel,¹⁶ Binder Pállal közösen pedig az erdélyi céhszabályzatok gyűjteményét jelentette meg.¹⁷ Több vidéki városban dolgozó tanár és muzeológus pedig városuk történetének feltárásával foglalkozott.¹⁸

A román történetírás az erdélyi városokra vonatkozó eredményeinek áttekintése jóval nehezebb feladat. Itt fokozottan érvényes az, amit a bevezetőben elmondtunk. Az ideológia befolyásán túl érezhető volt egy olyan kényszer is az erdélyi városok esetében, amely a „román múlt” minél hangsúlyosabb bemutatását várta el, sokszor a történelmi tények elhallgatása vagy tendenciózus bemutatása árán. Ezzel szemben például Samuel Goldenberg a XVI. századi Kolozsvárt,¹⁹ valamint a város kereskedelmi életét bemutató tanulmányai már a források alapos feldolgozásán alapulnak. Művészettörténeti szempontból jelentősek a Vasile Drăguț Segesvárral és más erdélyi városokkal,²⁰ Mircea Țoca Kolozsvárral,²¹ Nicolae Sabău Szamosújvárral²² foglalkozó írásai. A régész Adrian Rusu többek között a nagyváradi ásatásokról közölt értékes adatokat, Radu Heitel pedig Szászsebesről, valamint Gyulafehérvárról.²³

Szakmailag sokkal ellentmondásosabbak az ebben a korszakban készült városmonográfiák, amelyek gyakran a Román Kommunista Párt megyei vagy városi bizottságainak utasítására, ezeknek támogatásával, de egyben ellenőrzése alatt is készültek. Több ilyen reprezentatív vállalkozásnak a korszak vezető történésze, a szak-

mai szempontból vitatott személyiség, Ștefan Pascu volt a főszerkesztője.²⁴

Az 1989-es fordulat után némi változás történt a várostörténet terén is, főképp a szervezést illetően. Paul Niedermaier javaslatára, aki a Nemzetközi Várostörténeti Bizottság tagja volt, 1992-ben Nagyszebenben egy várostörténeti ülés után a szakma összegyűlt képviselői létrehozták a Romániai Várostörténeti Bizottságot, amely a Román Akadémia égisze alatt fejti ki tevékenységét. A Bizottság elnökévé Paul Niedermaiert választották, aki a nagyszebeni Társadalomtörténeti Kutatóintézet keretén belül létrehozott egy várostörténeti kutatócsoportot is. A Bizottság havonta megjelentet egy hírlevelet, amelyet szétküld a tagoknak, a tudományos intézeteknek, külföldi neves szakembereknek és kutatóhelyeknek, valamint a várostörténet iránt érdeklődőknek.²⁵

A Nagyszebenben működő várostörténeti kutatócsoport – a Nemzetközi Bizottság ajánlására –, két alapvető munka elkészítését tűzte ki célul, ezek: Románia várostörténeti bibliográfiája és várostörténeti atlasza. A bibliográfia egy számítógépes adatbázis formájában készül, amely a kulcsszavak és speciális mezők segítségével összetett és gyors keresést tesz lehetővé. A későbbiekben a tervek között szerepel egy kötet megjelentetése is, amely a legfontosabb munkákat tartalmazná, a címeket egy idegen nyelvre is lefordítva. Az atlasz más országok (Németország, Dánia, Lengyelország, Írország stb.) mintájára néhány fontosabb történelmi városról külön füzetben jelentet meg különféle térképeket egy alapos bevezető szöveg kíséretében. Az első faszcikulus – Segesvárról – nemrég jelent meg, és már folyamatban van a Suceavát bemutató második füzet összeállítása is.

A Bizottság évente egy-egy ülészakot is szervezett: 1992-ben Nagyszebenben, 1993-ban Brăilán a vásároknak a városfejlődésre gyakorolt hatásáról, 1994-ben Besztercén az utak városképző szerepéről, 1995-ben Giurgiuban a városok védelmi és katonai funkciójáról, 1997-ben Iașiban a városi művelődésről, 1998-ban Segesváron pedig a kézművesség és az ipar szerepéről a városfejlődés-

ben. 1996-ban egy nemzetközi konferencia keretében Târgovişten neves külföldi és romániai szakemberek a középkori fejedelmi székhelyek kérdéséről tartottak előadásokat. 2000-ben egy újabb nemzetközi konferencia szervezésére került sor a Babeş-Bolyai Tudományegyetemmel közösen „A központi és a helyi intézmények szerepe a városok életében” címmel.

Ezen kívül több kerekasztal-megbeszélést is szerveztek, ahol néhány lényeges kérdést vitattak meg: például a várostörténeti terminológiáét, elsősorban a „város” és „mezőváros” fogalmakat, a várostörténeti atlasz problémáit, valamint a régészeti kutatások eredményeinek beépítését a várostörténetbe, különös tekintettel a havasalföldi és moldvai városok kezdeteire. A Bizottság két urbanisztikai ülészakot is rendezett: a „tervezett” városokról, valamint a „városrombolásról” és újjáépítésről.

A Bizottság megjelentet egy várostörténeti folyóiratot is, a *Historia Urbanát*. Ez a román nyelvű tanulmányok és könyvismertetések mellett minden számban közöl idegennyelvű írásokat is. A folyóirat, amely évente kétszer jelenik meg, általában a várostörténeti konferenciák anyagát közli (az 1996-os összevont lapszám például a târgoviştei nemzetközi konferencia anyagát tartalmazza), valamint – a hely függvényében – más, a szerkesztőségbe beérkezett anyagokat. Ez utóbbiak közül említést érdemel a fiatalon elhunyt német kutató, Renate Möhlenkamp befejezetlenül maradt doktori disszertációjának folytatásokban való közlése, amely komparativista módszerrel tárgyalja a moldvai városok eredetét és fejlődésüket a XVI. század végéig.²⁶ A folyóirat azonban jelentős késésben van, pénzhiány és az Akadémiai Kiadó körüli gondok miatt sokáig szünetelt a megjelenése, 2000-ben végre napvilágot látott az 1997/2-es szám, és remény van, hogy 2001-ben sikerül ha nem is behozni, de legalább csökkenteni a lemaradást, és végre megjelennek az 1998-as és 1999-es számok is.

A jelentős tevékenység és az eredmények ellenére a Bizottságnak nem sikerült összefogni a várostörténeti kutatásokat. A kezdeti lelkesedés elmúltával a tagok aktív részvételére is nagyon kis

mértékben lehet számítani, legtöbbször a hírek begyűjtése a hírlevél számára is komoly gondot okoz. Az interdiszciplinaritásra való törekvés is csak részben valósult meg. Néhány rendezvényen ugyan összegyűltek történészek, régészek, műépítészek, urbanisták, földrajztudósok, kartográfusok, valamint más szakmák képviselői, de ez nem hozott tartós eredményeket, nem vált az együttműködés kiindulópontjává. A várostörténetírás jórészt továbbra is a hagyományos keretek között folyik, a várostörténet nyugaton meghonosodott új útjai errefelé egyelőre járatlanok maradnak.

Az 1989 utáni évek terméséből néhány tanulmány és könyv mégis említést érdemel. Az 1990-es évek publikációi között is nagy számban találunk évfordulós megemlékezéseket. Tovább gyarapodott a monográfiák száma is, bár ezek egy része megint inkább csak turisztikai jellegű. Monográfia jelent meg az utóbbi években többek között a következő városokról: Arad, Aranyosgyéres, Fogaras, Karánsebes, Kolozsvár, Medgyes, Nagyvárad, Tusnád stb.²⁷ Ezek között vannak – részben vagy egészben – komoly tudományos teljesítmények, úgyszintén teljesen ideologikus fércmunkák, de sokszor egyazon kötetben belül is nagyon eltérő a színvonal. Brassóra vonatkozóan is több könyv jelent meg, közülük kiemelkedő jelentőségű Maja Philippi német nyelvű tanulmánykötete.²⁸ Nagy fontosságú az a szinte sziszifuszinak tekinthető vállalkozás, amely a 19. században megkezdett nagyszabású forráskiadvány-sorozat, a „Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt” folytatását tűzte ki célul. A nemrég megjelent kötetben a középkori céhes okleveleket gyűjtötte össze Gernot Nussbacher.²⁹ Bár nem Romániában jelent meg, de itt kell megemlékeznünk Konrad Gündisch a középkori erdélyi városok patrícius-rétegéről szóló könyvéről, amely korábbi romániai munkásságának a szintézise, és föltétlenül az utóbbi évtizedek legjelentősebb erdélyi várostörténeti munkái közé tartozik.³⁰ Ugyancsak Németországban jelent meg Paul Niedermaier újabb kötete, amely a tatárjárás előtti erdélyi városépítészeti tárgyalja.³¹ A nagyszabású műépítész, Hermann Fabini pedig szintén német nyelven jelenteti meg füzeteit a jelentősebb száz

műemlékekről, közülük a brassói Fekete-templomról, a szászsebesi, a nagyszebeni evangélikus templomokról stb. Ennek mintegy magyar változata Kolozsváron jelenik meg, Kovács András és más szerzők tollából. Ugyancsak megfigyelhető az urbanisztikai témájú kutatások megélénkülése is.³²

Az erdélyi magyar történetírás³³ köréből megemlíthetjük Egyed Ákos 1997-ben megjelent tanulmánykötetét,³⁴ valamint Kiss András hasonló könyvét; mindkettő tartalmaz várostörténeti jellegű írásokat is. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület kiadásában jelent meg Benkő Elek munkája a középkori székely mezővárosokról, amely főképp Székelykeresztúr régészeti feltárása révén több új, érdekes adattal gazdagította az erdélyi mezővárosok nem túl bő szakirodalmát.³⁵ A könyv tanúsága szerint a régészet sokszor tőle viszonylag távol álló kérdések esetében is segíthet a válaszadásban, így például az adózás módjának, a polgár-nemes ellentéteknek lehetnek településtörténeti következményei.

Egy másik, részben várostörténeti vonatkozású kötet szintén 1997-ben jelent meg Pál-Antal Sándor és Szabó Miklós szerkesztésében.³⁶ A kötet nagyrészt Marosvásárhely történetével foglalkozó tanulmányokat tartalmaz. Ugyanazok szerkesztettek egy másik, ezúttal kimondottan Marosvásárhely történetére koncentráló kötetet, amelyben egy-egy írás taglalja a helység szabad királyi várossá váló alakulását, valamint különböző intézmények, egyházak, épületek múltját.³⁷ A Marosvásárhelyre vonatkozó gazdag anyagot gyarapítja a református kollégium 1848 előtti diáknévsorainak közzététele Tonk Sándor által,³⁸ a város utcáinak történeti névtára Pál-Antal Sándor tollából,³⁹ valamint a marosvásárhelyi helynevek lexikona.⁴⁰ Megemlíthetjük még az időközben meghalt Hermann Gusztáv könyvét Székelyudvarhely művelődéstörténetéről,⁴¹ Fleisz János munkáját a dualizmuskori Nagyváradról,⁴² Pál Judit kötetét a székelyföldi városfejlődésről,⁴³ valamint több tanulmányt fiatalabb szerzők tollából különböző folyóiratokban és kötetekben. Nagyon fontosak a forráskiadványok is: Pap Ferenc a kolozsvári harmincadjegyzékeket tette közzé, Kovács András Gyulafehérvár

város kora újkori jegyzőkönyveit, Wolf Rudolf pedig Torda tanácsi jegyzőkönyveit; e két utóbbi az Erdélyi Múzeum-Egyesület újjáindult sorozatának, az „Erdélyi Történelmi Adatok” keretén belül jelent meg.⁴⁴ Közvetlenül az 1989-es fordulat után jelent meg a Kriterion Könyvkiadó ún. „Fehér sorozatában” egy nagyon hasznos válogatás kolozsvári emlékirók munkáiból.⁴⁵ Itt említhetjük meg a Csíkszeredára vonatkozó két emlékiratot is T. Nagy Imre és Nagy András tollából, amelyek sok érdekes adatot szolgáltatnak a kisváros dualizmuskori és két világháború közötti történetéhez,⁴⁶ vagy egy szatmári cívis emlékiratainak közreadását.⁴⁷ Megjelent néhány emlékkönyv is,⁴⁸ a helytörténeti közlemények jó része azonban továbbra sem lép ki a megszokott keretek közül.

A fentiekből is kiténik, hogy 1989 után kitágultak a publikációs lehetőségek, megszűnt az ideológiai nyomás, azonban az utóbbi évtized termése sem ad okot egyértelmű optimizmusra. A szórva-nyos eredmények ellenére a várostörténetírás válaszút előtt áll: megmarad a hagyományos helytörténet szintjén vagy képes új módszerek és új szemlélet átvételével magát megújítani.

Jegyzetek

1. *Bibliografia istorică a României*. I-IX. București, 1970-2000.
2. Lásd például: Glück, Eugen, Roz, Alexandru: *Arad. Ghid de oraș*. București, 1982, Editura Sport-Turism; Floca Octavian, Clemente, Constantin: *Deva*. București, 1980; Avram, Alexandru, Crișan, Vasile: *Sibiu. Ghid de oraș*. București, 1983; vagy az újabbak közül: Anghel, Gheorghe: *Alba Iulia. Monografie*. București, 1987; Ielenicz, Mihai, Vlăsceanu, Maria: *Tușnad*. București, 1989, Editura Sport-Turism; Buta I., Bodea, Mihaela, Edroiu, N.: *Cluj-Napoca*, București, 1989, Editura Sport-Turism.
3. Maja Philippi: *Die Bürger von Kronstadt im 14. und 15. Jahrhundert*. Bukarest, 1986.
4. Paul Niedermaier: *Siebenbürgische Städte. Forschungen zur städtebaulichen und architektonischen Entwicklung von Handwerksorten zwischen dem 12. und 16. Jahrhundert*. Bukarest, 1979.
5. Hermann Fabini: *Sibiul gotic*. București, 1982.

6. Gernot Nussbächer: *Aus Urkunden und Chroniken. Beiträge zur siebenbürgische Heimatkunde.* 1-2. Bukarest, 1981, 1984.
7. Carl Göllner: *Siebenbürgische Städte im Mittelalter.* Bukarest, 1971.
8. Néhány példa egyetlen város, Szászregen történetéről: Alzner, Konrad: *Erinnerungen an Sächsisch-Regen.* Schwanenstadt, 1977; Czoppelt, Helmut: *Die evangelische Kirche in Sächsisch-Regen.* Ingolstadt, 1989; Uő: *Die Geschichte der evangelischen Schulanstalten in Sächsisch-Regen.* Ingolstadt, 1986; Uő: *Zeittafel zur Geschichte von Sächsisch-Regen.* Ingolstadt, 1980; Keller, Helmut: *Reen und die Reener. Aufzeichnungen über eine Stadt in Nordsiebenbürgen.* München, 1982; *Sächsisch-Regen. Die Stadt am Berge. Lebensbilder aus der Vergangenheit einer kleinen Stadt in Siebenbürgen.* Hrsg. Ernst H. Philippi, Wigant Weltzer, Bochum, 1991.
9. Egyed Ákos: *Falu, város, civilizáció. Tanulmányok a jobbágyfelszabadítás és a kapitalizmus történetéből Erdélyben 1848-1914.* Bukarest, 1981.
10. Csetri, Alexa, Imreh, Ștefan: Aspecte ale situației și dezvoltării orașelor din Transilvania (1786-1848). *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Series Historica.* 1966. Fasc. 2.
11. Jakó Zsigmond: Újabb adatok Dés város legrégebb kiváltságlevelének kritikájához. *Studia Historica.* 1958. Fasc. 2. 3. sz. 35-66.
12. Uő: Az otthon és művészete a XVI-XVII. századi Kolozsváron (Szempontok reneszánszkori művelődésünk kutatásához). In: *Emlékkönyv Kelemen Lajos születésének nyolcvanadik évfordulójára.* Bukarest-Kolozsvár, 1957. 361-393.
13. Szabó T. Attila: *Kolozsvár települése a XIX. század végéig.* Kolozsvár, 1946.
14. Lásd Nagy B. Margit: Városrendezés Kolozsvárt és Máramarosszigeten a múlt század első felében. In *Stílusok, művek, mesterek.* Bukarest, 1977; Uő: *Reneszánsz és barokk Erdélyben. Művészettörténeti tanulmányok.* Bukarest, 1970.
15. Magyari, Andrei: Date privind lupta dintre nobilime și orașenimea din Odorhei la sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea. In: *Studii de istorie a naționalității maghiare și a înfrățirii ei cu națiunea română.* București, 1976. 103-117.
16. Kovách Géza: *A zilahi céhek története. Egy kisváros ipari fejlődése a céhek felbomlásáig.* Bukarest, 1958.
17. Kovách Géza, Binder Pál (kiad.): *A céhes élet Erdélyben.* Bukarest, 1981.
18. Lásd például Székely Zoltán: *Sepsiszentgyörgy története a középkor végéig.* Sepsiszentgyörgy, 1948.
19. S. Goldenberg: *Clujul în sec. XVI.* București, 1958.
20. Drăguț, Vasile: *Cetatea Sighișoarei.* București, 1968.
21. *1850 Clujul istorico-artistic.* Cluj, 1974.
22. Sabău, Nicolae: Gherla. Aspecte istorico-artistice ale dezvoltării orașului. *Revista muzeelor și monumentelor.* Tom 15 (1984) nr. 1. 18-27.

23. Heitel, Radu: Principalele rezultate ale cercetărilor arheologice efectuate la Alba Iulia (1968-1976). In *Documente noi descoperite și informații arheologice*. București, 1977, 33-35; Rusu, Adrian Andrei: Les premieres fortifications médiévales d'Oradea. In *900 Years from Saint Ladislav Death*. Oradea, 1996. 12-17.
24. Ezek közül néhányat sorolunk fel: Pascu, Ștefan (red.): *Istoria Clujului*. Cluj, 1974; Pascu, Ștefan, Zahiu, Ioan, Țintă, Aurel: *Timișoara 700. Pagini din trecut și de azi*. Timișoara, 1969; Trandafir, Marian (coord.): *Alba Iulia 2000*. Alba Iulia, 1975; *Aradul. Permanentă în istoria patriei*. Arad, 1978; Iliescu, Ion, Istrate, Tiberiu: *Orăștie 750 de ani. 1224-1974*. Deva, 1974; Boca, Mitrofan (coord.): *Monografia orașului Baia Mare*. I. Baia Mare, 1973.
25. A hírlevél *Informații privind istoria orașelor cimmel jelenik meg; egymást váltó szerkesztői* 1992 után: Paul Niedermaier, Pál Judit, Marian Țiplic és Dan Dumitru Iacob.
26. Renate Möhlenkamp: Die Entstehung und Entwicklung der mittelalterlichen moldauischen Städte bis Ende des 16. Jahrhunderts. In: *Historia Urbana*. 1993/2, 1994/1,2, 1995/1-2.
27. Ezek közül a jelentősebbek: Hügel, Peter, Hurezan, Pascu, Barbu, Mircea (red.): *Arad. Monografia orașului de la începuturi până la 1989*. Arad, 1999; Borcea, Liviu, Gorun, Gheorghe (coord.): *Istoria Orașului Oradea*. Oradea, 1995.
28. Maja Philippi: *Kronstadt*. Bukarest, 1996.
29. Gernot Nussbächer (Hrsg.): *Quellen zur Geschichte der Stadt Kronstadt*. IX. *Zunfturkunden, 1420-1580*. Kronstadt, 1998.
30. Konrad G. Gündisch: *Das Patriziat siebenbürgischer Städte im Mittelalter*. Köln-Weimar-Wien, 1993, Böhlau Verlag.
31. Paul Niedermaier: *Der mittelalterliche Städtebau in Siebenbürgen, im Banat und im Kreischgebiet*. Teil I. *Die Entwicklung vom Anbeginn bis 1241*. Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde. Heidelberg, 1996.
32. Erre példa: Anghel, Gheorghe: Despre evoluția teritorială a orașului antic, medieval și modern Alba Iulia. *Apulum*. Tom 31 (1994) 283-302.
33. Magyarországi szerzők szintén érintették részben az erdélyi városok történetét is, de erre most nem térünk ki.
34. Egyed Ákos: *A korszerűsödő és hagyományörző Erdély*. I-II. Csíkszereda, 1997.
35. Benkő Elek, Demeter István, Székely Attila: *Középkori mezőváros a Székelyföldön*. Erdélyi Tudományos Füzetek 223. Kolozsvár, 1997.
36. Pál-Antal Sándor, Szabó Miklós (szerk.): *A Maros megyei magyarság történetéből*. Marosvásárhely, 1997.
37. Uó: *Marosvásárhely történetéből*. Marosvásárhely, 1999.

38. Tonk Sándor: *A marosvásárhelyi református kollégium diáksága 1653-1848.* Szeged, 1994.
39. Pál-Antal Sándor: *A marosvásárhelyi utcák, közök és terek történeti névtára.* Marosvásárhely, 1997.
40. Vigh Károly: *Marosvásárhelyi helynevek és földrajzi közszavak.* Csíkszereda, 1996.
41. Hermann Gusztáv: *Székelyudvarhely művelődéstörténete.* Bukarest, 1993.
42. Fleisz János: *Város, kinek nem látni mását. Nagyvárad a dualizmus korában.* Nagyvárad, 1997.
43. Pál Judit: *Procesul de urbanizare în scaunele secuiești în secolul al XIX-lea.* Cluj-Napoca, 1999.
44. Pap Ferenc: *Kolozsvári harmincadjegyzékek (1599-1637).* Bukarest, Kolozsvár, 2000; Kovács András: *Gyulafehérvár város jegyzőkönyvei.* Kolozsvár, 1998; Wolf Rudolf: *Torda város tanácsi jegyzőkönyve 1603-1678.* Kolozsvár, 1993.
45. Bálint József, Pataki József: *Kolozsvári emlékirók 1603-1720.* Bukarest, 1990.
46. Tivai Nagy Imre: *Emlékezés a régi csíkiakról.* Csíkszereda, 1996; Nagy András: *Városkép és ami hozzá tartozik.* Csíkszereda, 1997.
47. Jeney György: *Egy szatmári czívis emlékiratai. Korrajz Szatmár-Németi város múltjából 1790-1820.* (Szatmári Füzetek, 8). Szatmárnémeti, 1999.
48. *Emlékkönyv a Kézdivásárhelyi Múzeum 25. évfordulójára.* Sepsiszentgyörgy, 1997.